

«Benafarroako musikaz»

Ponente:
E. ETXAMENDI

Gure musikaren istorioaz deus gutti edo baterez dakit. Nik dakidala, ez da idazti edo libururik, funtsezkorik bederen, gai hortaz.

Beraz erranen dituztanak neure iritziak dira bakarrik, eta ez dute ezer zientifikorik.

I.-BENAFARROAN BADA MUSIKA MOTA BAT BAINO GEHIAGO:

- elizakoa
- dantzakoa
- kantuetakoa: olerkidun edo bertsudun doñuak.

Doñu asko bada eta klasifikaziorik edo zerrendarik ene ustez ez da. Halere ezagut ditzake bederen hiru giro nagusi.

1. «**Xuberoako eta Biharnoaki aireak**» jendek berek erraiten dutenaren arabera. **Xuberoakoak** ezti eta dolamenak ritmarik gabe, Benafartarrek beren giroan emaiten dituzte (eman dezagun: «Salbatore gora da» edo «Arranoak bortietan»), pittin bat ritmatuz. **Biharnoakoak** ritmatuago, eta goiti-beheiti haundiekin notetan (em. dez.: «Ikus dezagun gizona aitasotu denian» edo «Iruñeko ferietan» Biharnoko airean...).

2. **Lapurdiko aireak**: ritma gehiago dutenak, hunkigarriak beren xaramela dolamenekin («Brodutzen ari nintzelarik» edo «Gazte naiz eta lorios»).

3. **Benafarrako berekoak**: maiz lerro luzetako pertsutan, ritmatuak doi bat («Mendekoste bestetan», «Urtzo Kolomeño bat Anauzeño hortan», «Bidarraitarra»).

Badira ritma ia gabekoak ere («Sukar malina», «Lurraren pean sar nindaiteke»).

II.-BENAFARRAK BERE GIROKOTZEN DITU KANPOTIK ETORRI DOIÑU ETA RITMOAK

Hainbatetaraino bere giroa emaiten deie atzeritik jin musikari nun askotan ezin bailitaie sinetse arrotzen doñuak zirela hastapenez, «Arrasgazia nintzelarik» (Joseba Elosegiren airea) frantses kanta bitxi batetarik dator: «fleur d'épine, fleur de rose».

«Bakarrik bizitzeaz unhatua frango» pertsulariek maiz laket duten aire horren notak, Alger-eko Messedra batean XIgarren edo XIIgarren mendeko paper batean atzemanak izan dira.

Edota «Oi Eguberri gaua»-ren airea Canarias-etan; «Como duerme mi niño»...

Ikusten da bethi gauza bera: **GIRO** berezi ontsa nortasunkatu bat emaitendako aire arrotzari Benafarrak.

Iduritzen zaut ere mota batetik besterat aire beraz bi doñu egiten ditugula maiz. Em. dez.: «Zuen heriotzeaz untsa orhoitzeaz» Elizakoa, eta paralelki «Lapurtar jantza jauziak».

Ainitz airek eta dantzek iturri bakar batetarik ateraiak iduri dute: «Ituringo ahotza»-ren notetarik badator -ene iduriko- asko «aire» diferent.

III.-DOIÑUEN ERAIKIDURA EDO ESTRUKTURA

- Ardurenean «laukian» da airea (carré)
- Lehen lerroan nota lerroak emaiten du hari bat «mineur»-ean maiz.
- Bigarren lerroan: -batzutan leheneko bera
 - maiz haria eskapatzen da goiti.
- Irugarren lerroak uzkailezen du bigarrenaren elhabide musikala:
 - parte bat goiti
 - bestea binpertuz beheiti lotkiarekin

–Laugarrenak, hirugarrenaren «lotkia» beheiti plegatzen du zirimola batekin: hau, nik deitzen dut «ardatza» (eje), eta erortzen da lerroa lehenaren buztana beretuz.

IV.–KANTU TA DOÑU EGILEAK

Betidanik izan bide dira, baina gehienak ez ezagunak. Jende frangok aire berriak edo xeharberrikatuak berek egin eta kantatzen dituzte, baina herabe dira aitortzeko berek eginak dituztela (em. dez. E. Martikorena).

Lehenago ere hola gertatzen zitakeen.

Dantzako aire ainitz hola lortuak izan bide ditaizke.

Elizako kantuetan izen zonbait bada baina oraikoak (Lertxundi beneditanoa). Oraiko kantu egile profanetan aipa daiteke:

–M. Pagola, frantses musika dantzako molde edo eraginak guretzin ditu poliki.

–E. Martikorena: ohiko Benafartar giro bipil-bipiletik ari da. Zorigaitzez ez ditu publikatzen.

–Erramuzpe Aldudekoa, gutti publikaturik

–E. Etxamenti: gai arrotzetarik gure giroat saiatzen dena doñu egiten. Eta beste asko, barkatu ahanzten dituzdanak baititazke.

V.–ERAGAIN ZAHARRAK BENAFARRAKO DOÑU TA KANTUETAN:

XIIIgarren mendean: Thibault I Nafarrako erregeak ekartzen du hunarat Frantziako menestrelen moldeak Troyeko Gortetik.

XIVgarrenean: Nafarrako Añes prizesak, Karlos II erregearen arreba, ekarri zuen hunarat Guillaume de Machaulten doñu giroa. Machault hau olerkaria, doñularia eta doñu egilea, omen haundiko artista Erdiko aroan. Champagne eta Pariseko moduak zituen berritu eta neurri berritan ezarri bai pertsu bai doñuetan.

XVIgarrenean: Nafarroako Margarita, Henrike II Zangoztarraren andreak ekarri du Nafarrarat Quatrocento Italiarraren eragin barrokoa, bai ta Frantziakoa.

XVI ta XVIIgarrenetan: Augustiniano frailek sar-araziko deraukute Frantziako Tolosako modu berria: hau XVgarrenean Isarn fraileak egin erreforma musikaletik.

XVIIIgarrenean: Frantziako errege gortetako doñu moduak eraginduko dute gure musika.

Ohar: + Dantzetan nabari da Gavarnie Pirineotako tokian atzeman doñu ta ritmo zahar bat, eguzkiaren ohoratze edo... egiten ohi zuketena lehengo Euskaldunak.

+ Arabeen eragina haste-hastetik seindi da. Hargatik «jota» ez omen da hortik heldu.

Eragin frango beraz gure doñu ta kantuetan. Guzietarik gure arbasoek eta guk egiten gure doña. Kantuz ari den Herria ez doa hiltzerat.